

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МОРСЬКИХ ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ПРОДОВЖЕНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ

У статті представлено інформацію щодо модернізації продовженої професійної освіти морських фахівців, спрямованої на покращення якості підготовки випускників військово-морських закладів вищої освіти. Зазначено, що цілі розвитку професіоналізму морських фахівців детерміновано вимогами соціально-економічної системи до фахівців, які здатні забезпечити безпеку мореплавства й ефективну комерційну експлуатацію флоту у просторі світового торговельного мореплавства, рибальства та воєнної безпеки. Окреслено теоретико-практичну спрямованість концепції продовженої професійної освіти. Наголошено, що одним з основних понять концепції продовженої професійної освіти є «готовність до безперервного вдосконалення професіоналізму», а метою і основним компонентом процесу продовженого професійного навчання є системно-інтегральна модель професійної готовності морського фахівця. Виокремлено соціально-педагогічні умови, які детермінують реалізацію основних концептуальних положень продовженої професійної освіти морських фахівців.

Ключові слова: морські фахівці, військові заклади вищої освіти, продовжена професійна освіта, готовність до безперервного вдосконалення професіоналізму, соціально-педагогічні умови.

На сучасному етапі розвитку соціуму все більш усвідомлюється необхідність розвитку системи продовженої професійної освіти морських фахівців, орієнтованої на професійний саморозвиток і самовдосконалення, що дозволить забезпечити безперервність розвитку професіоналізму і самоосвіти.

Продовжена професійна освіта – це цілісний, орієнтований у часі освітній системний процес, який забезпечує поступальний професійний саморозвиток і самовдосконалення особистості морського фахівця, розвиток його творчого потенціалу та професійної культури протягом всього активного життя [1]. Однак продовжена професійна освіта – це не тільки трансформація попередніх і придбання нових знань, умінь, навичок і компетентностей у певний освітній період; це складна система, що забезпечує випуск висококваліфікованих професіоналів. Система продовженої професійної освіти розглядається як підсистема безперервної освіти, орієнтована на розв'язання специфічних освітніх завдань, серед яких основною вбачаємо розвиток і саморозвиток професіоналізму морських фахівців.

Питання забезпечення професійного розвитку і саморозвитку морських фахівців є предметом досліджень таких науковців: А. Бриль, М. Кулакова, В. Кліндухова, О. Ляшко; І. Сокол. Серед науковців, які лише почали свої дослідження, назвемо Л. Каплю (2017); А. Ляшкевич (2017); О. Чагайду (2017); С. Шайдюк (2017).

Метою статті визначаємо розкриття специфіки підготовки військово-морських фахівців у закладах вищої освіти щодо забезпечення їх професіоналізму у процесі продовженої професійної освіти.

Цілі розвитку професіоналізму морських фахівців детерміновано вимогами соціально-економічної системи до фахівців, які здатні забезпечити безпеку мореплавства й ефективну комерційну експлуатацію флоту у просторі світового торговельного мореплавства, рибальства та воєнної безпеки. Це є основною причиною переформатування освітнього процесу у сфері підготовки морських фахівців. Іншою причиною виокремлюють процес інтелектуального розвитку людини [2], що, в свою чергу, активізує процеси розвитку системного мислення особистості (З. О. Решетова), професійного саморозвитку та самовдосконалення фахівців в Україні.

Теоретичний і соціокультурний аналіз ситуації у вищій освіті морських фахівців на сучасному етапі розвитку соціуму в Україні доводить, що основним завданням освіти є створення необхідних соціально-педагогічних умов для професійного розвитку морських фахівців. А освіта є засобом досягнення фахівцем його життєвих цілей з урахуванням умов мінливого соціуму. У цьому контексті і має проектуватися теоретико-практична концепція продовженої професійної освіти морських фахівців, основою якої є взаємозв'язок понять: «готовність до безперервного вдосконалення професіоналізму»; «професійна готовність» як інтегральна характеристика рівня компетентності фахівця; «рівні професіоналізму»; «продовжена професійна освіта» як дискретно-безперервний процес розвитку професіоналізму і система відтворення висококваліфікованих професіоналів; «продовжене професійне

навчання» як безперервний процес професійного саморозвитку та самовдосконалення морських фахівців, завдяки яким розвиток професіоналізму та самовдосконалення стають способом життя професіонала; «професійно-діяльнісне середовище спілкування» та «ігрове дидактичне середовище» як засіб, що детермінує соціально-педагогічні умови розвитку професійної готовності в системі продовженої освіти і як один з найбільш ефективних засобів розвитку творчого потенціалу морських фахівців.

Одним з основних понять концепції продовженої професійної освіти є «готовність до безперервного вдосконалення професіоналізму» [3], а метою і основним компонентом процесу продовженого професійного навчання є системно-інтегральна модель професійної готовності морського фахівця. Професійна готовність, як особистісна і професійна характеристика фахівця, розвивається у процесі практичної діяльності у поєднанні з продовженим навчанням, саморозвитком і самовдосконаленням протягом всього активного життя фахівця.

Професійна готовність морського фахівця містить володіння професійними знаннями, вміннями та навичками їх практичного використання для вирішення складних завдань, що виникають у процесі практичної діяльності, високий рівень готовності і мотивації до саморозвитку та самовдосконалення. З огляду на поліпрофесійний характер роботи мореплавців поняття «професійна готовність за своїм змістом є інтегральним показником, який може бути трансформований в інтегральний критерій для оцінки рівня професіоналізму фахівця» [4].

Теоретико-практична спрямованість концепції продовженої професійної освіти забезпечується розробкою таких позицій [5]:

1) системи цільових функцій продовженого навчання морських фахівців, представлених у вигляді системно-інтегральної моделі професійної готовності, що включає готовність до безперервного саморозвитку і самовдосконалення протягом усього життя;

2) варіативної соціально-організаційної моделі продовженої професійної освіти;

3) принципами відбору змісту навчання – системного моделювання, варіативності і дидактичним принципом випереджаючого навчання;

4) проектуванням відкритих педагогічних систем професійного навчання, в основі яких покладено комплексні професійні ділові ігри та ігрові імітаційні експерименти;

5) моделлю управління розвитком кадрового потенціалу судноплавної компанії або військової частини та інваріантною моделлю організаційно-педагогічного дистанційного керування процесом продовженого професійного навчання, метою якого є безперервний розвиток професійної готовності фахівця, його саморозвиток і самовдосконалення;

6) системою соціально-педагогічних умов продовженої професійної освіти морських фахівців.

Включення у систему сучасної неперервної професійної освіти дидактичної відкритої системи продовженого професійного навчання спричиняє зміну парадигми неперервної професійної освіти на парадигму професійного саморозвитку та самовдосконалення, що забезпечує безперервність процесу розвитку професіоналізму протягом всього активного життя фахівця [6].

Реалізацію основних концептуальних положень продовженої професійної освіти морських фахівців детермінують вимоги соціуму і соціально-педагогічні умови. Сукупність цих умов можна представити у такий спосіб:

1. Головною соціально-педагогічною умовою побудови системи продовженої професійної освіти є моделювання її цілей, які відображають основні напрямки діяльності, і прогностична мета, представлена у вигляді динамічної системно-інтегральної моделі професійної готовності морських фахівців, яка являє особистісну характеристику фахівця, що розвивається в процесі продовженого навчання, і передбачає володіння професійними знаннями, вміннями та навичками їх практичного використання для розв'язання складних професійних завдань, високий рівень готовності і мотивації до саморозвитку та самовдосконалення.

2. Для того, щоб система продовженої професійної освіти досягала поставлених цілей, необхідно задати адекватні соціально-організаційні функції системи, головною з яких є організація і управління процесом професійного розвитку, саморозвитку та самовдосконалення морських фахівців протягом всього активного життя фахівця – як друга соціально-педагогічна умова продовженої професійної освіти.

Основою організаційно-педагогічного управління розвитком професіоналізму морських фахівців, їх саморозвитку та самовдосконалення, на нашу думку, має бути ідея методу комплексних цільових програм, особливістю яких є їх особистісна орієнтація, тобто врахування особистих цілей індивіда, його інтелектуального та професійного рівня, амбіцій і реальних можливостей [7].

Для ефективного управління розвитком професіоналізму морських фахівців доцільно ставити довгострокові цілі, проектувати динаміку змін соціально-педагогічних умов, розвитку науково-технічного прогресу, програми і плани розвитку кадрового потенціалу. Розв'язання цих завдань є функцією стратегічного управління, зокрема: діагностика самої системи в контексті її здібностей вирішувати поставлені завдання і діагностика рівня професійної готовності фахівців; розробка комплексних цільових програм і планів розвитку професіоналізму морських фахівців з орієнтацією на

системно-інтегральну модель їх професійної готовності; розробка стратегії і тактики реалізації комплексних цільових програм і планів; розробка стратегії розвитку самої системи [8].

Серед функцій стратегічного управління важливого значення набуває довгострокове планування, оскільки відбувається: узгодження цілей системи і засобів їх досягнення, включаючи забезпечення ресурсами; визначення контрольованих параметрів функціонування системи і критеріїв ефективності; визначення відносної важливості заходів плану у вигляді системи пріоритетів для встановлення черговості їх виконання та виділення ресурсів. Таким чином, стратегічне організаційно-педагогічне управління розвитком професіоналізму морських фахівців є інтегральним компонентом продовженого професійного навчання і необхідною соціально-організаційною та педагогічною умовою функціонування освітньої системи [9].

Сукупність соціально-педагогічних умов продовженої професійної освіти морських фахівців є необхідним чинником функціонування системи і досягнення поставленої мети – розвитку професіоналізму, саморозвитку та самовдосконалення протягом усього активного життя професіонала.

Зауважимо, що сучасна реформа Збройних Сил України в цілому, і закладів вищої військової освіти зокрема [10], має на меті розв'язання завдання оновлення суспільства, що вимагає створення адекватної ринковим відносинам системи набору, підготовки та розподілу молодих, фізично та морально підготовлених і загартованих військових фахівців з урахуванням наявної в країні соціально-економічної та зовнішньополітичної ситуації, рівня якості життя, перспектив розвитку тощо. Тому зміни в системі військової освіти мають відбуватися не лише в структурі системи військової освіти, методології і технології процесу навчання, а й у формулюванні цілей освіти, її стратегічній орієнтації, спрямованості фізичної підготовки, відповідності сучасним вимогам, що висуваються до військових фахівців, зокрема й до військово-морських фахівців. Країна потребує професійно компетентного військово-морського фахівця, який володіє навичками експлуатації багатофункціональної апаратури, що постійно ускладнюється, здатний досягти оптимального співвідношення вимог суспільства і власних потреб з метою адаптації до сфери професійної діяльності. Зазначене вимагає переходу до нового, якісно більш високого рівня професійної підготовки.

Наявна практика професійної підготовки військово-морського фахівця передбачає надання військово-професійних знань, вмінь, практичних навичок військової діяльності. Адекватні такій підготовці технології навчання не передбачають високого рівня розвитку самосвідомості, самовдосконалення, умінь системного військово-морського мислення, відповідальності тощо, зокрема при вивченні дисциплін загально-професійного циклу.

Отже, слід докорінно змінювати технологію навчання й підготовки військових фахівців, зокрема фахівців ВМС України. Вона має проводитись систематично, в умовах, наближених до реальної бойової обстановки, з максимальним використанням новітніх досягнень науки і техніки, супроводжуватись пошуками найбільш ефективних методів і форм організації для забезпечення переходу на новий рівень підготовки курсантів військово-морських закладів вищої освіти, які зможуть задовольнити потреби суспільства у фахівцях, здатні розв'язувати нестандартні завдання й швидко адаптуватися до постійно змінюваних умов професійної діяльності.

Військово-морські заклади вищої освіти мають забезпечити такий рівень загальнонаукової, загально-технічної, загальновійськової, спеціальної, технічної, тактико-спеціальної, тактичної, фізичної та психологічної підготовки фахівців ВМС, який дозволяє в найкоротші терміни засвоїти вузько специфічну область професійної діяльності, яка визначається сукупністю функціональних обов'язків на займаних посадах і технічними характеристиками засобів реалізації відповідної діяльності. Зазначене висуває підвищені вимоги до військово-професійної підготовленості особового складу, зокрема й до підготовки офіцерських кадрів, а передбачуване скорочення і професіоналізація армії і флоту ще більше посилюють ці вимоги.

На функціонування системи підготовки офіцерських кадрів, комплектування, нормативно-правове регулювання проходження військової служби даної категорії військовослужбовців значний вплив спричиняють зміни, що відбуваються в останні роки у зв'язку із збройною агресією і появою тимчасово окупованих територій.

Вищій військовій освіті нині притаманні певні проблеми [11-14], які мають комплексний міжгалузевий характер і викликані низкою причин. Наприклад, такі, як: недосконале чинне законодавство, скорочення витрат на утримання військових закладів вищої освіти, відсутність належної координації в управлінні військовою освітою на міжвідомчому рівні та ін.

Як результат спостерігається зниження якості підготовки офіцерів, що обумовлено змінами в соціально-економічній сфері всієї держави і армії зокрема. До 2014 р. в результаті зниження витрат бюджету на оборону військовим вишам виділялося не більше 30 % поточних потреб. Практично відсутнє фінансування розвитку інформатизації ЗВО, припинилася модернізація навчально-матеріальної бази.

Іншою не менш гострою є проблема зростання некомплекту офіцерів у військах, особливо на молодших посадах. Військові заклади освіти не в змозі компенсувати зменшення офіцерського складу.

Невідповідність виробництва військової освіти сучасним вимогам Збройних Сил України і потребам особистості спричинили необхідність модернізації, реформування системи військової освіти.

Підвищення ефективності функціонування системи військової освіти віднесено Військовою доктриною України до числа основних напрямків розвитку військової організації держави. Реформування військової освіти розглядається як один з найважливіших напрямків військової реформи, що провадиться в країні. Разом з тим, військова реформа – це певний момент або етап військового будівництва, пов'язаний з радикальними змінами зовнішніх для армії умов, найчастіше геополітичних і внутрішньополітичних; з інтересами не тільки військовослужбовців, але і всього суспільства.

У межах військової реформи військова освіта також зазнає певної модернізації. В Україні пропонується вирішити такі завдання: створення організаційно-правових та економічних умов для повного задоволення потреб Збройних Сил та інших військ в офіцерах при раціональному використанні бюджетних коштів, що виділяються на їх підготовку.

На жаль, в нашій державі донедавна була відсутня єдина стратегія національної безпеки. Збройні Сили на певний час (з 1991 по 2014 рік) втратили провідні позиції щодо забезпечення національної безпеки. Якщо це нікому не потрібно, то це не може бути престижним. Певний відсоток випускників військових ЗВО віддавали перевагу службі в органах держбезпеки і правоохоронних структурах не тільки в зв'язку з грошовим утриманням, наявністю неформальних можливостей, а й через більш високу суспільну значимість даних видів мілітаризованої служби порівняно зі службою в Збройних Силах України.

Наявна нормативно-правова база, що регулює функціонування системи військової освіти не опрацьована. Окрім того, забезпечення вищів сучасним обладнанням, літературою та зразками озброєння – процес коштовний і це питання не може бути вирішене відразу, але продовжувати готувати військових фахівців на застарілій матеріальній базі, у той час коли у війська пішла нова техніка, не те що не ефективно, а і недалекоглядно.

Використані джерела

1. Педагогічний процес у професійній школі. URL: http://pidruchniki.com/1594102455048/pedagogika/pedagogichniy_protsest_profesyniy_shkoli
2. Kop R. The Challenges to Connectives' Learning on Open Online Networks: Learning Experiences during a Massive Open Online Course. *International Review of Research into Open and Distance Learning*. 2011. Vol. 12. No. 3.
3. Оверко Н. Я. Особистісний аспект професійної компетентності викладачів ПТНЗ. *Становлення професійної компетентності викладача суспільно-гуманітарних дисциплін* : матеріали наук.-практ. конф. (Львів, 3 грудня 2013 р.) Львів, 2014. С. 46–47.
4. Вітвицька С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VZhDU/2011_57/vip_57_10.pdf
5. Торічний О. В. Педагогічна концепція організації неперервної освіти майбутніх офіцерів-прикордонників для вдосконалення військово-спеціальної компетентності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_3_26
6. Журат Ю. В. Теоретичні та методичні умови формування професійної суб'єктності майбутнього педагога-вихователя у вищому педагогічному навчальному закладі. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Сер. : Педагогічні науки. 2016. Вип. 30. С. 68–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2016_30_11
7. Тархан Л. З. Теоретичні і методичні основи формування дидактичної компетентності майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис. ... доктора пед. наук. Київ, 2008. 40 с.
8. Принципи та функції стратегічного управління. Стратегічні рішення URL: <http://studopedia.info/1-122700.html>
9. Герганов Л. Д. Професійна підготовка кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві: теорія і практика: монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2015. 342 с.
10. Реформа та планування Збройних Сил України URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/reformi-ta-planuvannya-u-sferi-oboroni/>
11. Телелим В. М., Приходько Ю. І. Військова освіта в системі обороноздатності держави: проблеми, світові та національні тенденції розвитку. *Військова освіта*. 2013. №2. С. 3–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2013_2_3
12. Телелим В. М., Приходько Ю. І. Моніторинг в системі підготовки військових фахівців. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Вип. 45. С. 256–266.
13. Маслій О. М. Особливості підготовки майбутніх офіцерів тилу у сфері військово-економічної логістики. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 5. С. 135–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_5_31

14. Чернявський В. В. Стандартизація підготовки фахівців морської галузі на засадах компетентнісного підходу *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка*. Сер.: Педагогічна. 2013. Вип. 19. С. 250–253. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_ped_2013_19_88

Shevchenko R.

PROVISION OF PROFESSIONALISM OF SEA PROFESSIONALS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL EDUCATION PROJECT: CONCEPTUAL FOUNDATIONS

The article presents information on the modernization of the continuing professional training of marine specialists, aimed at improving the quality of graduates training of naval higher education institutions. It is noted that the goals of the development of the professionalism of marine specialists are determined by the requirements of the socio-economic system to specialists who can ensure the safety of navigation and effective commercial exploitation of the fleet in the world of merchant shipping, fishing and military security. The theoretical and practical orientation of the concept of continuing vocational education is outlined.

It is emphasized that one of the main concepts of the concept of continuing vocational education is "readiness for continuous professional improvement", and the aim and main component of the process of continuing vocational training is a system-integral model of professional readiness of a marine specialist. The professional readiness of the marine specialist includes the possession of professional knowledge, skills and skills of their practical use for solving complex tasks arising while practical activity, high level of readiness and motivation for self-development and self-improvement. Given the polyprofessional nature of the work of seafarers, the concept of "professional readiness in its content is an integral indicator that can be transformed into an integral criterion for assessing the level of professionalism of a specialist".

The socio-pedagogical conditions that determine the implementation of the basic conceptual provisions of the continuing vocational education of marine specialists are singled out. The combination of socio-pedagogical conditions for the continued professional training of marine specialists is a necessary factor in the functioning of the system and the achievement of the goal – the development of professionalism, self-development and self-improvement throughout the active life of a professional.

In our opinion, the idea of the method of complex target programs, the peculiarity of which is their personal orientation, that is, considering to personal goals of the individual, his intellectual and professional level, ambitions and real possibilities, should be the basis of organizational and pedagogical management of the development of professionalism of marine specialists, their self-development and self-improvement.

It is emphasized that military education also undergoes some modernization within the framework of military reform. In Ukraine, it is proposed to solve the following tasks: creation of organizational, legal and economic conditions for the full satisfaction of the needs of the Armed Forces and other troops in the officers with the rational use of budget funds allocated for their preparation.

Key words: *marine specialists, military higher educational establishments, continuing professional education, readiness for continuous perfection of professionalism, socio-pedagogical conditions.*

Стаття надійшла до редакції 04.06.2018 р.